CLASIFICAREA ANTROPONIMELOR DIN OPERA LUI VASILE ALECSANDRI ÎN FUNCŢIE DE MATRICEA CARACTEROLOGICĂ

Adelina Iliescu
Lecturer, PhD., University of Craiova

Abstract:Literary onomastics is the science that deals with proper names. This deals with proper names, which, by their appearance in a literary text, in comparison with names outside the domain of literary communication, had received a special status.
V.Alecsandri painted people from various times and levels of society. In this paper we will try to analyse semantically proper name in works of V. Alecsandri.
For this type of analyses we resort to a dictionary which will contain a large part of the name to which we referred.

Keywords: onomastics,, anthroponym, literary text, character

Calităţile şi defectele morale (comportamentale) ale oamenilor, implicit ale personajelor literare, corespund categoriilor estetice de frumos şi urât.

Calităţi morale des întâlnite sunt: altruismul, blândeţea, bunătatea, calmul, consecvenţa, dragostea, duioşia, gingăşia, îndurarea, înţelegerea, mărinimia, mila, modestia, omenia, perspicacitatea, răbdarea, recunoştinţa, respectul, sinceritatea, tandreţea, toleranţa etc. (Unele dintre ele sunt sinonime: duioşia, gingăşia, tandreţea.)

Etapa aceasta constă în a identifica personaje care să corespundă unei ***matrici caracterologice***. Se motivează apartenenţa personajului la o matrice caracterologică, concretizată prin calităţi sau defecte morale, cu evidenţiere de fapte, replici, atitudini etc., demonstrându-se că numele personajului este motivat (aici se precizează etimologia numelui), el corespunzând matricei caracterologice. Personajele literare se pot caracteriza printr-o calitate sau defect moral fie in exclusivitate, fie prin combinare de trăsături pozitive şi negative. Aşadar, trăsătura dominantă poate fi apreciată ca matrice caracterologică de tip unitar (calitate sau defect unic), sau mixt (combinaţie de două sau mai multe calităţi şi defecte, cu evidenţierea unei trăsături dominante, care explică şi numele personajului).

Conceptul de ***matrice caracteriologică*** desemnează totalitatea semnelor care contribuie la conturarea portretului fizic, psihic şi moral[1] şi reprezintă informaţia globală asupra unei persoane, sau, altfel spus, „matricea psihosocială”[2] a persoanei respective. Această informaţie ajunge la receptor sub forma mesajelor, fiecare mesaj fiind un purtător de semn de identificare şi caracterizare. Prin mesaj, şi nu prin semn, se realizează actul de comunicare dintre emitent şi receptor: „Informaţiaconstituie de fapt un conţinut, care este vehiculat prin prezentarea lui ca mesaj: acesta reprezintă transpunerea *codată* a informaţiei, în forme sensibile,

[1]Teodor Oancă, *Onomastică şi dialectologie*, Craiova, Fundaţia „Scrisul Românesc”, 1999, p. 19.
[2]Pentru conceptul de *matricepsihosocială* vezi Emilian M. Dobrescu, *Sociologia comunicării*, Bucureşti, Editura Victor, 1998, p. 49.

BDD-A28683 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:31 UTC)

a căror valoare urmează să fie interpretată just de către receptor”[3]. În felul acesta ne putem explica deosebirea dintre indivizi: matricile psihosociale nu coincid. Chiar şi în cazul când acelaşi mesaj se raportează la doi sau mai mulţi indivizi, mesajele nu pot fi de aceeaşi intensitate şi nu pot fi izolate de ansamblul semnelor care alcătuiesc matricea psihosocială a fiecărei persoane. Aşa se explică de ce aceeaşi poreclă a fost dată unor persoane diferite, care au trăit în localităţi şi chiar în regiuni diferite şi care ni s-a transmis până azi sub forma numelui de familie. Pentru toate acele persoane, receptorul; făcând abstracţie de ansamblul componentelor matricei psihosociale, a reţinut acelaşi mesaj ca bază de identificare şi caracterizare a unui emitent. O poreclă cum este *Orbu* a putut fi dată atât unei persoane lipsite de vedere, cât şi uneia căreia i s-a putut spune anterior: „Nu vezi? Ai orbul găinilor?”, existând pentru această remarcă o multitudine de motive. Rezultatul final a fost porecla *Orbu* şi într-un caz şi în altul[4].

Necesitatea unei clasificări a personajelor din perspectiva matricei caracterologică sau a tipurilor umane pe care le reprezintă se susţine prin preponderenţa elementelor clasice în opera dramatică a lui Alecsandri, implicit prin corespondenţa dintre caracterul personajului şi numele acestuia.

Astfel, tipurile pe care noi le-am putut surprinde în opera lui Alecsandri, prin care se realizează satira, pe care dramaturgii o îndreaptă asupra societăţii contemporane, sunt:

Tipul incultului:

***Acrostihescu* (2MV, Alecs.)** – este numele unui tânăr poet, nume creat de către autor, derivat cu suf. *-escu* de la porecla *Acrostih* (<apelativul *acrostih* „scurtă compunere în versuri ale căror litere iniţiale alcătuiesc un nume, de obicei al unei persoane”) (DA, 1913, 24). În acest personaj Alecsandri a râs şi a biciuit adesea pretenţia fără talent, bătându-şi joc de literaţii netalentaţi, precum „tânărul poet” *Acrostihescu* (Alecsandri, după obiceiul lui şi al vremii sale, numeşte personajele după îndeletnicirea lor sau după ridicolul pe care vrea el să-l arunce asupra lor). Acest Acrostihescu, căruia prietenii îi mai zic – desigur cu învoirea lui Alecsandri – şi Odobaşa, este un personaj care are gata la dânsul felurite ode pentru toate prilejurile: „Acrostihescu ... (scoate din buzunar un volum manuscris şi caută filele): Aurora... La mormântul ei!... odă la împăratul... odă la şahul... odă la craiul!” Şi dacă el îşi pune poezia şi în slujba şahului, asta nu-l împiedică să o înalţe sus de tot – în teorie: Acrostihescu: „Poezia este o artă sfântă... o fiică cerească”.

***Cartofilus Cesarus Craescus* (Rus, Alecs.)** – nu este un nume real, Cartofilus este derivat de la porecla *Cartof* şi apelativul lat. *filius* „fiu.”. *Craescus* este tot un nume inventat, derivat de la tema rom. *cresc* + sufixul lat. *-us.* Pentru a satiriza exagerările latiniste din epoca sa, Alecsandri a creat un personaj tipic, *Ion Găluşcă/Ionus Galuscus*; acesta se consideră urmaşul unei aşa-zise personalităţi ilustre: „*oficiliatul* şi mult *sapientul Cartofilus Cesarus Craescus*”, comicul fiind rezultatul distanţei enorme dintre aparenţă (v. epitetele preţioase şi sufixul înnobilator) şi esenţă (v. rădăcinile derivatelor, care produc în mintea cititorului asocierea cu îndeletnicirile agricole, ca şi în cazul altor nume ce apar în aceeaşi operă, *Bostanus Coptus* şi *Trifonius Petringelus*).

***Odobaşa* (2MV, Alecs.)** este supranume provenit de la numele comun apelativul *odabaş* „căpitan de seimeni sau de arnăuţi”; „sef al lipcanilor” (DNFR, 340) + suf. antroponimic *-a*. Este o poreclă (<*odă*) dată de *Ferchezanca* lui *Acrostihescu*, poetul ridicol.

[3]Slama-Cazacu, *Introducere în psiholingvistică,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968, p. 55.
[4]Teodor Oancă, *op. cit.*, 1999, p. 20.

BDD-A28683 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:31 UTC)

***Răfăilă Zugravul* (MC, Alecs.)** – este o creaţie a autorului. *Răfăilă* conţine o pronunţare regională a numelui *Raffaello* (Sanzio), la origine e un nume teoforic ebr. „Elohim a vindecat" (MEO, 240). Răfăilă mai poate fi derivat de la *Rafael* (un nume calendaristic la catolici) (DNFR, p. 386) + suf. *-ilă*. Numele *Răfăilă*, prin punerea în legătură cu supranumele *Zugravul*, face referire la celebrul pictor italian renascentist *RaffaelloSanziodinUrbino*. *Zugravul* este un supranume provenit de la apelativul *zugrav*.

Tipul parvenitului / arivistului:

***Burtăverdescu* (GC, Alecs.)** face parte din categoria numelor fictive, create de autor. Numele este atribuit unui om de meserie negustor. *Burtăverdescu* este o poreclă dată unui om avar, cu dorinţă de înavuţire. Antroponimul este un derivat de la antroponimul *Burtăverde* (<apelativul *burtăverde* „burghez, filistin, om leneş, comod") (DNFR, 90) + suf. *-escu*.

(*Ghiţă*) *Coşc*odan (AF, Alecs.) – *Ghiţă* este hipocoristic pentru *Gheorghiţă.Coşcodan* este un nume creat de autor şi este format de la apelativul *coşcodan* „termen glumeţ de ocară" (DNFR, 151).

***Lipicescu*/*Lipiţecso* (BC, Alecs.)** este omul de casă al lui *Hârzobeanu*, pe care încearcă să-l înlăture prin fals. Este antroponim fictiv, derivat de la apelativul *lipici* + suf. *-escu. Lipiţesco* este o formă franţuzită a lui *Lipicescu*, dat fiind faptul că în perioada aceea era la modă vorbirea limbii franceze: „mă sâmt în stare să-mi calc pe inimă chiar, pentru ca să-mi fac o treaptă de înălţare!" (autocaracterizare, p.286); „ţanţoş ciocoi", „linge-talger"; „ciocoi din gunoi ce răsare pe nesâmţite ca o ciupercă veninoasă, năpârcă încălzită la sân, care vra să muşte mai întâi chiar pe făcătoriul său de bine". (Arbore)

***Slugărică* (BC, Alecs.)**, ***Hagi Petcu* (GHP, Alecs.)**,

Tipul intrigantului:

(*Leonida) Mustocsidis* (SD, Alecs.) este de origine grec, după cum se fost inspector de tunuri *-Leonida,* nume cunoscut din istoria Spartei, este un patronim, format cu suf. *-ides* de la *Leon* (MEO, 189); reproduce numele personal *Leonides* „fiul descendentului lui *Leon*" (DENB, 64). *Mustocsidis* este un derivat cu suf. gr. *-dis* de la *mustoce* „bărbat cu mustăţi mari şi aspre" (DLR 1965, 1037).

Tipul bonjuristului:

***Chiriţa (coana) ot Bârzoie*ni (2MV, CI, CCB, Alecs.)** – *Chira* + suf. dim. *-iţa*, sufix prin care este ironizată de Alecsandri. Este un hipocoristic din familia lui *Chiriac* (MEO, 83). *Coana* este o formulă de adresare care se foloseşte numai cu numele de botez (Graur, NP, 74). Alecsandri a satirizat efectele influenţei franceze asupra boierilor şi mai ales a boierinaşilor. Această influenţă franceză a dat ca rezultat mai întâi pe *Coana Chiriţa*, pe *Gahiţa Rosmarinovici*, pe *Iorgu de la Sadagura*. Chiriţa este o cucoană cu teribile fandoseli cosmopolite, debitând cu candoare un stupefiant jargon franţuzit. Chiriţa întruchipează boierimea care, dorind să parvină, imită viaţa din capitală. Ca modalităţi clasice, autorul foloseşte în caracterizarea personajului comicul de caracter, al situaţiilor şi comicul de limbaj.

Mentalitatea Chiriţei este proprie unei categorii sociale mai largi care – după 1848 – încearcă să adapteze forme de lux occidental la obiceiurile noastre patriarhale. De la început, Chiriţa dă exemplu celorlalţă de ce înseamnă moda timpului: iese „la primblare" pe cal, îi ia la fugă pe „mojicii" şi „ţărănoii" care i se plâng de purtarea „odraslei", fumează („c-aşa-i moda"), şi-a luat profesor de franceză pentru Guliţă.

BDD-A28683 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:31 UTC)

Situaţiile comice sunt numeroase: cu toate că că „a învăţat la Ieş la manejărie”, Chiriţa nu poate coborî de pa cal şi strigă după ajutor; deşi fumează „comme un caporal” cera „fosfor” de la musiu Şarlă.

Mijlocul cel mai frecvent în portretizarea personajului rămâne limbajul. Vorbirea Chiriţei este un amestec savuros de moldovenisme neaoşe, franţuzisme de epocă şi uneori grecisme. Ea se exprimă astfel: „ţâst”, „beţivilor”, „sufleţălu”, „vă ieu la fugă cu calul”, „roşâie”, „m-o apucat de vro săpte ori sughiţu”.

Chiriţa simbolizează arivismul micii moşierimicare, după Revoluţia de la 1848, invocă meritele patriotice pentru a ocupa funcţii grase. Ea simbolizează în acelaşi timp snobismul, imitând marea burghezie şi modelele occidentale Ea poate fi socotită ca o caricaturizare a tendinţelor exagerat sau pretins inovatoare, aşa cum ursuzul şi greoiul Bârzoi încarnează conservatorismul sclerozat în vechi tabieturi şi vrăjmaş oricărei primeniri. Femeie voluntară, Chiriţa se foloseşte de Bârzoi, comod şi lipsit de iniţiativă ca să parvină şi îl obligă să-şi schimbe obiceiurile vestimentare şi culinare după modă. Împins de nevastă să obţină isprăvnicia, provincialul ştie să obţină avantaje materiale din funcţia sa cu scena repetată a curcanului. Femeia se plânge că s-a plictisit la tară şi vrea să plece la Paris „să mă mai răcoresc că m-am uscat aici în provinţie”.

Chiriţa este o mama lipsită de responsabilitate, nu ştie să-şi educe copii, îl răsfaţă pe Guliţă exagerat, „mon odor’’, îi dă lecţii de franceză, dar toate eforturile sunt zadarnice, îl crede foarte deştept şi închide ochii la faptele rele ale fiului şi îi ia apărarea.

Dincolo de contraste, Chiriţa nu este un personaj respingător, ba chiar este iubită de public. Chiar dacă este atrasă de noua modă ea păstrează bunul simţ natural, urăşte că Guliţă stă toată ziua, mersul la baluri, viaţa mondenă îi pare în fond o pierdere de vreme. Nici călăritul nu i se pare Chiriţei interesant, dar îl practică pentru a fi la modă ca şi fumatul.

Vorbirea Chiriţei atrage desigur atenţia cititorului, ea îmbină limba maternă cu o limbă care îi dă mereu dureri de cap. Ca să înveţe foarte bine franceză, Chiriţa îl angajează pe „monsiu Şarlă”. Limbajul ei împestriţat, dar plin de savoare o caracterizează, o prezintă în esenţa ei superficială cu o spoială de cultură, o snoabă. Răsturnările de situaţie menţin dinamismul şi sporesc comicul dar, creează şi imaginea unei lumi haotice.

Pentru George Călinescu „Chiriţa este o cochetă bătrână, dar şi o mamă bună, o burgheză cu dar de parvenire, dar şi o inteligenţă deschisă pentru ideea de progres, o bonjuristă”.

Influenţe ale comicului burghez din teatrul francez există fiindu-i foarte cunoscute lui Alecsandri, însă acest lucru nu înseamnă că dramaturgul a copiat pur şi simplu modelele franceze.

Radu* (BC, Alecs.)** este logodnicul *Elenei Hârzobeanu.** Radu nume foarte vechi în onomastica noastră, fiind preluat de la slavi într-o perioadă îndepărtată; e un hipocoristic de la compusele cu elementul *rad-* „bucuros” (MEO, 239). Cf. sl. *Rado* „vesel”; sinonim cu *Bucur*, nume de mare circulaţie la români, datorită faimei câştigate ca nume domnesc, rezonanţei şi scurtimii lui (DOR, 355).

Tipul latinistului ardelean integral: ***Galuscus*** (**Rus**, **Alecs.**);

***Antohi Zgârcea* (ZR, AF, Alecs.)** – numele *Antohi* indică originea locală, din *Antiohia* sau îl putem raporta la gr. *Ἀντίοχος* „care nu cedează” (DENB, 22). *Zgârcea* este o poreclă creată de autor care face trimitere la adjectivul *zgârcit*. Personajul întruchipează tipul zgârcitului din literatura clasică; apare şi în *AF* ca termen de comparaţie pentru avarul *Ghiţă Coşcodan.*

BDD-A28683 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:31 UTC)

Grigori Bârzoi **(CI, CCB, Alecs.)** – *Bârzoi* <*Bârzu*. Cf. bg. *Bărzo*; cf. n. top. *Bârzul.* Numele este o creaţie a autorului; poate fi pus în legătură şi cu verbul *a se bârzoia* „a se supăra lesne; a se îngânfa” (DA, 1913, 504-505).

Tipul slugarnicului:

Săbiuţă şătrarul **(IC, Răm, Alecs.)** este nume fictiv, un derivat diminutival de la apelativul *sabie* + suf. *-uţă.* Este o poreclă care se referă la însuşirile fizice ale eroului.

Tipul gelosului:

Leonida(s) Zuliaridi **(KZ, Alecs.)** – Pentru *Leonida*(*s*) v. *supra*. *Zuliaridi* este un derivat cu suf. *-dis* de la *zuliar* „gelos” (*zulie* < *ngr. zilia* „gelozie” (DEX, 1191). După cum se observă şi în etimologia numelui, personajul reprezintă tipul gelosului.

Tipul amorezului naiv:

Kleine Schwabe baron **(IS, Alecs.)**– este un nume fictiv care poate fi tradus prin „micul şvab”. *Baron* este un titlu nobiliar alipit la numele personajului. Intenţiile ironice ale autorului se materializează prin opoziţia dintre sensul compusului şi formula denominativă nobiliară. Alecsandri n-a uitat să-i menţioneze, în *Iorgu de la Sadagura*, nici pe nemţi: *baron von Klaine Swabe*, care, la începutul civilizării ţării, a fost printre aceia care au importat această civilizaţie, ca medici, ingineri şi alte profesiuni mai modeste etc.

Tachi Jăvrescu **(Cred, Alecs.)** – este hipocoristic pentru *Costachi* (v. *Constantin*). Este un nume devenit extrem de comun şi de aceea conotat peiorativ. *Jăvrăscu* este un derivat cu sufixul personal *-escu* de la antroponimul *Javră*. Autorul a folosit acest termen drept poreclă dată „oamenilor care trăncănesc toată ziua din gură, care nu dau pace altora, supărându-i prin limbuţia lor” (Candrea, 155).

Tipul tânărului nătâng: ***comisarul Nicul*** **(PC)**, ***Grigori Pâlciu*** **(PC, Alecs.)**

Grigori Pâlciu **(PC, Alecs.)** <*Grigore* <gr. *Γρηγόριος* „treaz, veghetor” < gr. *γρηγορέω* „veghez”, nume calendaristic. Redă un nume comun pentru un român oarecare. <*Grigore* <gr. *Γρηγόριος* „treaz, veghetor” < gr. *γρηγορέω* „veghez”, nume calendaristic. Redă un nume comun pentru un român oarecare. *Pâlciu* este o creaţie a autorului, cu trimitere la o poreclă *Pâlc*, creată după modelul unor antroponime bulgăreşti, precum *Balciu, Calciu, Manciu, Nedelciu.*

Tipul parvenitului/arivistului: ***Lipicescu, Slugărică*** **(BC, Alecs.)**, ***Hagi Petcu*** **(GHP, Alecs.)**, ***Ghiţă Coşcodan*** **(AF, Alecs.)**;

Hagi Petichi **(GHP, Alecs.)** – *Hagi*<*hagiu* „cel care a făcut o călătorie la locurile sfinte, spre a se închina” (DNFR, 234) sau hagi „titlu pe care îl primea cineva după întoarcerea dintr-o astfel de călătorie (DULR, III, 149). *Petichi*<*Petea* (<*Petre*) + suf. *-ichi*. *Petichi* este deformare a lui *Petcu*, făcută de cămătarul Şloim, ridicolă prin apropierea de subst. p*etic* (aluzie la avariţia personajului)

Tipul demagogului (liberalul de paradă): ***Clevetici*** **(ZR, Alecs.)**, ***Tribunescu*** **(ZR, Alecs.)**, ***Răzvrătescu*** **(Rus, Alecs.)**;

Chichiţă Clevetici **(ZR, Alecs)** – este un nume fictiv. *Chichiţă* „şiretlic, subterfugiu, vicleşug”, *chichiţă* <*chichie* „cutie” + suf. dim. *-iţă* (DLRM, 139).

Clevetici **(CUD, ZR, Rus, Alecs.)** – Antroponimul îl putem raporta la verbul sl. *kleveteti*, pe care Alecsandri îl considera de origine lat. (se observă în numele *Clevetius,* pe care autorul îl transporta printre personajele lui Ovidiu), *a cleveti* „a scoate în relief (exagerând sau minţind) părţile rele ale cuiva, a critica cu intenţia de a prezenta pe cineva într-o lumină rea” (DA, 1949,

BDD-A28683 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:31 UTC)

551-552). Şi de aceea Alecsandri reuşeşte atât de bine să ridiculizeze, când scrie pe *Clevetici, Ultra-demagogul* (compus în aceeaşi vreme cu *SanduNapoilă, Ultra-retrogradul*). Dacă voind să ridiculizeze pe *Sandu,* a reuşit să-l idealizeze, caricaturizând tot liberalismul, apoi, aci în *Clevetici*, scopul şi rezultatul sunt identice. Clevetici este un „liberal ultra, jurnalist constituţionalist", un „mare patriot", „respectul convenţiunii cu condiţiune de a fi schimbată în totul", „sufragiul universal", „libertatea absolută", „împărţirea moşiilor proprietarilor". În *Clevetici*, Alecsandri a voit să caricaturizeze pe liberalul de nuanţă C.A. Rosetti. Încă de la 1848, între oamenii noi există două curente, moderaţii, cu Eliade în frunte, şi revoluţionarii adevăraţi, între care cei mai înaintaţi sunt Rosetti şi Brătianu. După 1848, şi mai ales după 1859, deosebirea creşte, se face o prăpastie şi se diferenţiază cu încetul cele două curente: conservator, din care face parte şi Alecsandri (un fel de centru drept). Adevăratul liberalism e reprezentat de Brătianu şi Rosetti, pe care Alecsandri îi terfeleşte adesea.

***Răzvrătescu* (Rus, Alecs.)**reprezintă în mintea lui Alecsandri instituţiile noi introduse în Moldova după Convenţia de la Paris. În *Rusaliile*, democratismul este ridiculizat în două tipuri: *Răzvrătescu* şi *Galuscus*. Subprefectul *Răzvrătescu* propagă la ţară, în plasa sa, teoriile lui *Clevetici*. El spune ţăranilor adunaţi: „Oameni buni! [...] Aţi fost lipsiţi de toate, şi de libertate, şi de egalitate, şi de fraternitate, şi de legalitate, şi de inviolabilitate [...], şi de drepturi cetăţeneşti, şi de drepturi comunale, şi de drepturi municipale, şi de drepturi civile, şi de drepturi politice, şi de sufragiul universal".

***Stanciu Tribunescu* (ZR, Alecs.)** – *Satnciu* este un derivat de la *Stan*, cf. bg. *Stančo* (DNFR, 423).. *Tribunescu* este un nume creat de autor, derivat de la subst. *tribună* + sufixul personal *-escu*, sugerează demagogia personajului. *Tribun*< lat. *tribunus* desemnează „magistrat roman însărcinat cu funcţii militare şi civile. *Tribun militar* = magistrat din Roma antică ce îndeplinea prerogativele de consul sau care avea comanda unor mari unităţi militare. Epitet dat unei persoane care luptă pentru cauza, drepturile poporului; *spec.* comandant de legiune în revoluţia românilor ardeleni de la 1848" (DEX, 1112).

Tipul snobului / cosmopolitul / preţiosul / pedantul: ***Iorgu, Gahiţa Rosmarinovici*(IS**, Alecs.), ***Chiriţa, Bursuflescu* (HR, Alecs.)**;

***Gahiţa de Rosmarinovici* (IS, Alecs**.) este o formulă antroponimică preţioasă creată de autor şi utilizată pentru autoprezentare. *Gahiţa* este un derivat diminutival de la *Agapia*: *Gah* + suf. *-iţa*. Se poate nota palatalizarea labialelor *f* > *h'*, particularitate specifică subdialectului moldovean. Antroponimul *Rosmarinovici*<*rosmarin* + suf. *-ovici*. *Rosmarinovici* e un derivat cu sufixul preţios *-ovici* de la apelativul *rosmarin*. *Gahiţa* este reprezentanta tipurile ridicole. În *Gahiţa* Alecsandri ridiculizează pe femeia de la 1840 accesibilă civilizaţiei.

***Iorgude la Sadagura*(IS**, **Alecs**.) – este un hipocoristic de la *Gheorghe*. Ridiculizând în Iorgu de la Sadagura pe „bonjurist", pe „duelgiu", ridiculizează pe patruzecioptistul Alecsandri, pe bonjuristul, pe duelgiul Alecsandri. Alecsandri, fără să vrea, face din Iorgu nu o secătură şi o caricatură, ci un adevărat bonjurist: „Iorgu: Dac-ar giudeca toţi ca d-ta, domnule, apoi teatrul naţional nu s-ar putea întemeia niciodată în ţară: dar slavă Domnului!, sunt persoane care ştiu să preţuiască greutăţile unei scene începătoare ca a noastră, care nu se ruşinează de a merge să vadă piese naţionale... Acele persoane sunt vrednice de toată lauda...", vorbe pe care le spune *Iorgu,* tipul ridicol, pentru că *Kiulafoglu* a vorbit cu dispreţ despre teatrul românesc şi pentru că

BDD-A28683 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:31 UTC)

Alecsandri a găsit ocazia să facă o tiradă cu privire la o chestie de care îi ardea inima. *Sadagura* ridiculizează străinătatea, obiceiul de a trimite pe fii în străinătate. Dar, iată ce zice tot el: „Negreşit ea ătinerimeaî ar fi rămas pierdută în hăugaşul trecutului, dacă unii din părinţii noştri nu ar fi avut ideea de a-şi trimite copiii la universităţile din Francia şi Germania", şi, în articolul despre Bălcescu: „Tinerimea Moldovei, întoarsă de la universităţile Germaniei şi Franciei, adusese cu dânsa în societate o comoară preţioasă de idei nouă şi de simţiri patriotice".

***Atanasi Bursuflescu* (HR, Alecs.)** – primul nume, *Atanasie* are origine greacă *Ἀθανάσιος <άθανασία* „nemurire" (DOR, 17), cuvântul a pătruns prin filieră greco-slavă; mai există şi o altă etimologie *άθανασία* „nemurire" (DGRNT, 15). *Bursuflescu* este un nume fictiv, derivat cu suf. *-escu* de la un nume preluat din literatura franceză *Boursouflé*.

Bursuflescu, pretinsul poet care, izolat la moşia sa, nu-şi poate fructifica talentul din pricina vecinului Harţă (HR), îşi datorează numele unui personaj francez; fără a deţine aceste informaţii, simplul cititor asociază numele sensului figurat al apelativului *bursuc* „om sau copil mic, îndesat, greoi; om retras izolat, ursuz" (DEX, 120). Dacă firea posacă este subliniată de frecvenţa sunetului grav *u* (v. şi *supra*), ramolismentul, lipsa de consistenţă a ideilor sale şi uşurinţa cu care poate fi manipulat sunt sugerate de grupul consonantic *fl*, graţie mai ales lichidei; ideea este şi mai bine susţinută de varianta feminină, în care apare vocala *a*, *Bursufleasca*, fiindcă cititorul îşi reprezintă un obiect strivit şi risipit pe o suprafaţă vastă.

Tipul retrogradului/conservatorului: ***Sandu Napoilă* (SNU, Alecs.)**, ***Enachi Damian* (IS, Alecs.)**, ***Kir Gaitanis* (CC, Alecs.)**;

Enache Damian/Dămian (pitarul) – *Damian*< gr. *Damianós*, prin intermediu slav (DNFR, 164), gr. *Damianós* este pus în legătură cu verbul *δαμάο* „a domestici, a îmblânzi" (DENB, 38). *Enache<Ene* < gr. *Iani* + suf. *-ache*. Sufixul *-ache* ne idică zona de unde face parte personajul, Moldova. Pitarul *Enache Damian* este un produs nealterat, ori foarte puţin alterat al solului românesc. Este un boiernaş de modă veche, care-şi îngrijeşte de moşie, este, la urma urmei, un ţăran, stăpân însă şi bogat, departe de influenţa fanariotă a capitalei, recunoscut pentru bunul simt şi intelepciunea bătrânească, patriarhală.

***Gaitani(s) Loghiotatos (chir)* (NŢ, MD, Alecs.)** este numele unui dascăl grec. Numele este grecesc format din *Gaitani*, variantă grecească, este acelaşi cu *Gaetan*. *Loghiotat* este un „titlu dat dascălilor greci în epoca fanariotă) (DEX, 580).

***Sandu Napoilăşatrarul* (SNU, Alecs.)** – *Sandu<Alexandru<αλείφο* „a unge" şi *ανήρ, ανδρός* „bărbat" (DGRNT, 21), adică, în traducere, „bărbatul uns de Dumnezeu";

Napoilă este un nume fictiv, derivat de la *(î)napoi* + suf. augmentativ *-ilă*.*Sandu Napoilă*, *Ultra-retrogradul* este *Enache Damian*, din *Iorgu de la Sadagura*, după triumful liberalismului. Tendinţa patruzecioptistă din Alecsandri vrea să se manifeste persiflând pe *Napoilă*, pe *Ultra-retrogradul*, vrea să ridiculizeze atitudinea exagerată, condamnabilă, rea şi nejustificată a lui *Sandu*, dar nu reuşeşte. Îl porecleşte *Napoilă*, îl califică, peiorativ, *Ultra-retrogradul*, dar la urma urmei ni-l înfăţişează, fără să vrea, ca pe un om serios, de bun-simţ. *Şătrar* desemnează **„**1. Ţigan nomad. 2. (Reg.) Negustor ambulant care vinde în bâlciuri, la şatră (3). 3. Titlu dat boierului care avea în pază corturile unei tabere în timp de război; persoană care avea acest titlu (DEX, 1053).

Tipul escrocului/pungaşului:

***Bondici* (CI, Alecs.)–** *Bondici <Bonde*, cf. magh. *Bondi*, care este un hipocoristic de la *Andrei*, frecvent la maghiarii din Ardeal

BDD-A28683 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:31 UTC)

***Buzunărescu* (H, ZR, Alecs.)** este patriot de meserie (H) sau infractor, spărgător de bolte de lipscănie (**ZR**). Antroponimul este format de la apelativul *a buzunări* „a fura cuiva ceva din buzunar" (DEX, 122) + suf. *-escu.* Este o poreclă creată de autor, dată unui om care are defectele menţionate mai sus.

***Ciupici* (MD, Alecs.)** este un angajat în rol de trădător. Numele este unul fictiv, derivat de la antroponimul*Ciupe(a)* (<*ciup* „şuviţă de păr, mică şi încâlcită, nepieptănată şi neîngrijită") (DNFR, 131; cf. DOR, 242) + suf. *-ici* sau *a ciupi* „a sustrage, a fura puţin, pe nesimţite; a-şi procura venituri lăturalnice prin mijloace nepermise" (DA 1949, 513-514). Ne putem raporta la sensul *a fura, a sustrage pe nesimţite*, având în vedere faptul că personajul era angajat ca trădător şi trebuia să fure informaţii.

***Coţcărescu* (H, Alecs**.) este un fost casier la Piteşti, fugit peste Dunăre cu banii statului. Numele său este pus în legătură cu caracterul. *Coţcărescu* este un derivat de la *coţcar* „şarlatan, pungaş" (DEX, 234) + suf. *-escu*. Prin acest nume, Alecsandri a zugrăvit tipul escrocului, pungaşului.

***Enache Rufinescu* (IS, Alecs.)** – *Enache* <*Ene* < gr. *Iani* + suf. *-ache* (DNFR, 190). Antroponimul face parte din familia onomastică a numelui *Ioan.* Pentru *Rufinescu* cf. fr. *rufian* „bărbat ce trăieşte din banii femeilor" (O, VI, 987). Antroponimul *Rufinus* îl întâlnim explicat şi la Guţu (1076) având-şi originea în verbul latin *rufesco, -ere* „a se înroşi".

***Pungescu* (CI, Alecs.)** Antroponimul este fictiv şi este derivat cu sufixul personal *-escu* de la apelativul *pungă.* Este tipul escrocului „coţcar bucureştean".

Tipul servitorului prost:

***Ghiţă Servicescu* (MD, Alecs.)** – *Servicescu* poate fi o poreclă, derivată de la substantivul *servici* + suf. *-escu* „persoană care aduce servicii". El este angajat, pentru diverse servicii, de *Millo* în rolul amorezului naiv.

Tipul boierului cu dragoste de neam:

***Ştefan Stâlpeanu (hatmanul)* (BC, Alecs.)** – *Ştefan* este o formă specific românească, ce continuă gr. *Στέφανος* „cerc, coroană" (DOR, 154). *Stâlpeanu* este un derivat cu suf. *-eanu*; cuvântul conţine o metaforă: *stâlp* „persoană care reprezintă un sprijin": „adevăraţi stâlpi ai ţării" (părerea lui *Hârzobeanu* despre boierii de altădată).

Tipul ţăranului: ***Arbure*** (BC), ***Jumătate, Limbă-Dulce*** (DV);

***Arbore/Arbure* (BC, Alecs.)** esterăzeş, fost boier. Numele este format de la apelativul *arbore*, pe care, în unele regiuni îl întâlnim pronunţat în forma veche, *arbure*. Este un supranume cu care chiar personajul se autocaracterizează „stejarul cel drept creşte pe munte, în aer viu, iar nu în bahnă".

Jumătate este o poreclă formată de la apelativul omonim şi face referire la statura sa.

Limbă-Dulce (DV) este un compus prin alăturare; perifraza obţinută este o metaforă vizând darul de a grăi potrivit în orice situaţie.

Tipul invidiosului: ***Zoil*** (FB), ***Ghimpiescu (Inv)***

Zoil (FB)face parte din familia lui *Zoe*. Este numele unui parazit. Realonimul *Zoilus* aparţine criticului grec cunoscut prin invidioasele sale cenzuri împotriva lui *Homer*. Numele de *Zoil* a rămas sinonim cu „critic pizmaş, părtinitor, veninos şi ridicol".

Ghimpiescu (Inv)– este un antroponim creat de autor, derivat de la apelativul *ghimpe*, la pl. *ghimpi* + suf. *-escu*. Face referire la caracterul omului, ironic.

BDD-A28683 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:31 UTC)

Tipul naivului

Guliţă deschide o întreagă serie caracterologică, din care fac parte eroii lui Caragiale, *Ionel, Goe*. El este copilul râzgâiat, din familiile cu pretenţii, care încearcă să se maturizeze. „Suflăţălu" – cum îi zice Chiriţa – este un demn urmaş al mamei sale. Guliţă este un personaj comic. Încercând să-i arate Luluţei că nu mai este un copil, fură calul „nineacăi", îl încalecă, dar nu apucă să spună decât „Nineacă...monsiu dascăl...nu mă lăsaţi...văleu". Văzându-l pe Leonaş că o sărută pe Luluţa, în provoacă la duel, dar apoi refuză lupta, ceea ce îl face pe monsiu Şarl să exclame: „Fricosion...va".

Concluzii

Personajele literare se pot caracteriza printr-o calitate sau defect moral fie în exclusivitate, fie prin combinare de trăsături pozitive şi negative. Aşadar, trăsătura dominantă poate fi apreciată ca matrice caracterologică de tip unitar (calitate sau defect unic), sau mixt (combinaţie de două sau mai multe calităţi şi defecte, cu evidenţierea unei trăsături dominante, care explică şi numele personajului).

BIBLIOGRAPHY

Berg, I., *Dicţionar de cuvinte, expresii, citate celebre*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1968

Dicţionar grec-român al Noului Testament, traducere de Gheorghe Badea, Societatea Biblică Interconfesională din România, Bucureşti, 1999

Dicţionarul limbii române, sub conducerea lui Sextil Puşcariu, Bucureşti, 1939-1949, *A-B, C, D- De, F-I, J-Lacustru, Ladă-Lepăda, Lepăda-Lojniţă*

Dobrescu,Emilian M. *Sociologia comunicării*, Bucureşti, Editura Victor, 1998

Oancă, Teodor *Onomastică şi dialectologie*, Craiova, Fundaţia „Scrisul Românesc", 1999

Petrache, Tatiana, *Dicţionar enciclopedic al numelor de botez*, Bucureşti, Ed. Anastasia, 1998

Rachet, Guy, *Dicţionar de civilizaţie greacă*, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1998

Abrevieri şi sigle

2 MV, Alecs. = *Doi morţi vii*, în O, V
AF, Alecs. = *Agachi Flutur* în O, V
BC, Alecs. = *Boieri şi ciocoi*, în O, VI.
CC, Alecs. = *Cinel-Cinel*, în O, V
CCB, Alecs. = *Cucoana Chiriţa în balon*, în O, VII
CI, Alecs. = *Chiriţa în Iaşi sau Două fete ş-o nineacă*, în O, V
Conc, Alecs. = *Concina*, în O, VI
CP, Alecs. = *Chiriţa în provinţie*, în O, V
Cred, Alecs. = *Creditorii*, în O, VI
DA = *Dicţionarul limbii române*, sub conducerea lui Sextil Puşcariu, Bucureşti, 1939-1949, *A-B, C, D- De, F-I, J-Lacustru, Ladă-Lepăda, Lepăda-Lojniţă*
DCG = Guy Rachet, *Dicţionar de civilizaţie greacă*, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1998
DENB = Tatiana Petrache, *Dicţionar enciclopedic al numelor de botez*, Bucureşti, Ed. Anastasia, 1998
DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, ed. a II-a, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1996
DF, Alecs. = *Drumul de fer*, în O, V
DGRNT = *Dicţionar grec-român al Noului Testament*, traducere de Gheorghe Badea, Societatea Biblică Interconfesională din România, Bucureşti, 1999

BDD-A28683 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:31 UTC)

DLMR = *Dicţionarul limbii române moderne (DLMR);*, sub conducerea lui D. Macrea, Editura Academiei, 1958

DLR = *Dicţionarul limbii române (DLR)*, (serie nouă), redactori responsabili Iorgu Iordan, Alexandru Graur, Ion Coteanu, 1965 ş.u.

DLRM = *Dicţionarul limbii române moderne (DLMR)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1958

DMG = Victor Kernbach, *Dicţionar de mitologie generală*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989

DNFR = Iorgu Iordan, *Dicţionar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983

DOR = Constantinescu, N. A., *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, Editura Academiei, 1963

DV, Alecs. = *Despot-Vodă*, în O, VI

FB, Alecs. = *Fântâna Blanduziei*, în O, VII.

FH, Alecs. = *Farmazonul din Hârlău*, în O, VII.

GC, Alecs. = *Gură-Cască om politic*, în O, V.

HB, Alecs. = *Hatmanul Baltag*, în O, V

Hb, Alecs. = *Herşcu boccegiul*, în O, V

HR, Alecs. = *Harţă Răzăşul*, în O, V

IC, Alecs. = *Iaşii în carnaval*, în O, VI

Inv, Alecs. = *Invidioşii*, în O, VII.

IP, Alecs. = *Ion păpuşăriul*, în O, V

IS, Alecs. = *Iorgu de la Sadagura sau Nepotu-i salba dracului*, în O, VI

KN, Alecs. = *Kera Nastasia*, în O, V

KZ, Alecs. = *Kir Zuliaridi*, în O, VI.

LB, Alecs. = *La Bucureşti*, în O, VII

MAD, Alecs. = *Mama Angheluşa doftoroaie*, în O, V.

MC, Alecs. = *Modista şi cinovnicul*, în O, VII

MD, Alecs. = *Millo director*, în O, V

MDE, 1972 = *Mic dicţionar enciclopedic*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică Română, 1972

MDE, 1986 = *Mic dicţionar enciclopedic*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică Română, 1986.

NC, Alecs. = *Nobila cerşetoare*, în O, VI

O, V = Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. al V-lea, Bucureşti, Ed. Minerva, 1977.

O, VI = Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. al VI-lea, Bucureşti, Ed. Minerva, 1979.

O, VII = Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. al VII-lea, Bucureşti, Ed. Minerva, 1981

op. cit. = opera citată

Ov, Alecs. = *Ovidiu*, în O, VII

Răm, Alecs. = *Rămăşagul*, în O, V

Rus, Alecs. = *Rusaliile*, în O, V

SC, Alecs. = *Stan Covrigariul*, în O, V

SD, Alecs. = *Sfredelul dracului*, în O, VII

SM, Alecs. = *Scara mâţei*, în O, V

SNU, Alecs. = *Sandu Napoilă ultraretrogradul*, în O, V

SP, Alecs. = *Sânziana şi Pepelea*, în O, VII

Sur, Alecs. = *Surugiul*, în O, V

ŞV, Alecs. = *Şoldan Viteazul*, în O, V

BDD-A28683 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:31 UTC)